

de weg een geweldig zicht op hebt, een heel markant gebouw als entree van Zuidlaren.' Kubische vormen, platte daken, stalen ramen. Dudokiaans, wordt het genoemd. Een typisch ding voor zijn tijd, de jaren twintig. Het doet mij persoonlijk ook nogal denken aan het Haags Gemeentemuseum van Berlage. Maar dat gebouw staat nogal apart in Berlage's oeuvre, is ook pas na zijn dood gebouwd, zodat het nog de vraag is welke aspecten van de grote bouwmeester zijn.

Een klassiek verhaal kent duidelijke rollen, zwart-witte tegenstellingen. Voor een drama zou het niet kwaad zijn: in Dennenoord trekken kultuurbarbaren aan de touwtjes, het gaat alleen om het geld, een inefficiënt gebouw moet tegen de vlakte. Maar zo simpel ligt het hier gelukkig niet. Integendeel, directeur patiëntenzorg *H. G. de Olde*, die ik spreek, is voorzitter van de stichting *Oude Groninger Kerken* en lid van *Heemschut*. Afbreken wil volgens hem niemand, want het is een aantrekkelijk gebouw, dat mogelijk zelfs op de landelijke monumentenlijst komt. 'Maar,' zegt hij, 'het is ook een verschrikkelijk ingewikkeld gebouw. Als je er voor het eerst komt raak je volstrekt de draad kwijt. Hoe je van het ene naar het andere deel moet komen, onderdoor, bovenlangs, enzovoort. Erg overzichtelijk is het niet.' Maar daarom wel aantrekkelijk! zeg ik. 'Jawel, jawel,' glimlacht hij. 'Maar niet voor mensen die een efficiënte bedrijfsvoering nastreven. Er zitten ook allerlei hoeken in, die niet 90 graden zijn. De vier vleugels staan niet haaks op het middelgedeelte. Ik heb ook zelf een jaar boven gewoond. We hadden daar de beschikking over een driehoekig keukentje!'

HERGEBRUIK

Dat neemt niet weg, dat de mogelijkheden voor hergebruik uitvoerig worden onderzocht. De Olde: 'Er zijn verschillende mogelijkheden overwogen. Een functie als conferentieoord plus hotel, onderkomen voor de staf van de vierde divisie. Het is ook aangeboden als opleidingscentrum voor de PTT, maar er was politieke druk vanuit de provincie en de stad Groningen om alles van de PTT naar de stad Groningen te halen. Ik geloof dat de huidige gegadigde de mogelijkheid van een rusthuis onderzoekt. Een rustverblijf voor mensen die het ziekenhuis moeten verlaten, maar nog niet goed thuis kunnen zijn.'

Er hebben zich verschillende mogelijke kopers gemeld, sommigen haakten weer af. 'Op dit ogenblik is een gegadigde - maar dat is al weer de zoveelste - bezig een haalbaarheidsplan op te stellen. Hij heeft bedongen dat hij een bepaalde tijd daarvoor krijgt en dat wij in die periode niet met anderen in zee gaan. Ik meen dat die periode in mei afloopt.'

Dennenoord wil het Noordersanatorium kwijt, wie wil het hebben? Een groot gebouw in een kleine gemeente. 'Ik heb wel eens gedacht: het zou een heel riant gemeentehuis zijn,' zegt de heer Jantzen, 'maar Zuidlaren zit al in een prachtig gebouw.'

Lemferdinge, een bijna vergeten bezit in Eelde

M. ARENDS-LUINGE EN T. DOMENIE-VERDENIUS

In 'Dorpen in Drenthe' van Mr. A. Kleijn uit de Heemschutserie, wordt een karakterisering gegeven van de verschillende soorten dorpen in deze provincie. Eelde is in deze beschrijving wel te herkennen, doch heeft niet een echt typisch 'Drents' karakter. Mr. Kleijn schrijft '...wie voor de tweede wereldoorlog door Drenthe trok, zag een dorp pas als hij er al bijna middenin stond, zo lag het verscholen in het landschap...'. Dit aloude landschap, een dorp te midden van groen met op de voorgrond de weilanden, ziet ieder nog steeds die zich, ingeblikt, over de snelweg Assen-Groningen spoedt en daarbij naar het westen kijkt. Rijdt men Eelde echter binnen, dan krijgt men een totaal ander beeld.

Oostgevel van het westelijke schathuis dat in het begin van de 19e eeuw verbouwd werd tot landhuis. (Fotodienst Provincie Drenthe)

Saksische boerderijen en brinken zijn hier weliswaar geweest, maar de boerderijen inventarisatie van de NCM met behulp van de actieve plaatselijke Stichting Ol Eel (Oud Eelde), geeft aan dat de Groningse en Friese boerderijtypen overheersten. Wat onderscheidde Eelde, gelegen op de rand van het Drentse plateau, nog meer van een typisch Drents dorp?

In de Middeleeuwen ontstond Eelde op een strategisch punt. De weg van Friesland via Norg, Bunne en Eelde naar Groningen sloot hier aan op de weg van Coevorden over Yde en De Punt naar Groningen. Juist bij dit punt lag een ronde waterburcht, die deze splitsing van wegen beheerste. Terzijde: naar deze in het landschap nog terug te vinden waterburcht wordt thans opnieuw een onderzoek ingesteld met behulp van *Prof. Waterbolk uit Groningen*. De weg naar Coevorden was een belangrijke verbindingsweg door Drenthe. Immers in Coevorden woonde de kastelein van Coevorden. De kastelein en de schout van Eelde, ook wel schout van Drenthe genoemd, beiden oorspronkelijk ingesteld door de bisschop van Utrecht, oefen-

den in de 14e eeuw samen, om en om, de wereldlijke rechtspraak in Drenthe uit.

MIDDELEEUWEN

Al in de Middeleeuwen had Eelde de functie van grensdorp. In roerige tijden vonden lieden die de Stad (Groningen) ontvluchtten hier een schuilplaats. Verder is bekend dat in Eelde een aantal grote bezittingen lag, waarvan enkelen later zullen uitgroeien tot havezate. Waar elders in Drenthe stonden tijdens de Republiek op zo korte afstand van elkaar drie havezaten en een aantal herenhuizen, bewoond door vooraanstaande eigenherden, als juist in Eelde-Paterswolde? Archief onderzoek leverde een schat aan gegevens op over bewoners, ligging, bouw en afbraak van deze huizen. In de 18de eeuw waren de belangrijkste huizen Ther Borch op de plaats van de oude waterburcht en het Huis te Eelde of het Mepschehuis, beiden ten zuiden van de kerk. Ten noorden daarvan lagen het huis nu bekend als het oude gemeentehuis, de Schelfhorst een middeleeuwse woontoren, Postwijk later Noordwijk geheten, het

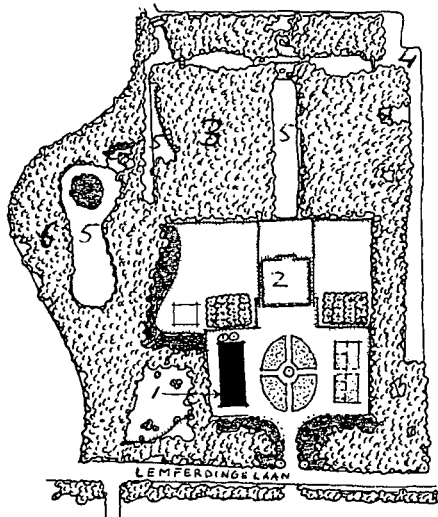
Huis te Paterswolde of de Nieuwborg, de Braak, Vennebroek, het latere Brinkhoven, Lemferdinge en Oosterbroek. In de 18de eeuw woonden op deze huizen deels Drenten die, gebruikmakend van hun recht, deel uitmaakten van het bestuur van de Landschap Drenthe, deels rentenierende Stadgers. Van bovenstaande opsomming hebben alleen het oude gemeentehuis en het westelijke schathuis van Lemferdinge de tand des tijds weerstaan. Het oude gemeentehuis is door de huidige bezitters, het echtpaar Van Groeningen, op een zeer fraaie wijze gerestaureerd. Nu Lemferdinge nog!

De oudste vermelding van Lemferdinge, momenteel het oudste huis in Paterswolde, dateert al uit 1447. Uit het testament van 1720 van *Lucas Nysingh*, de Landschrijver en later Secretaris van de Landschap, weten we dat omstreeks die tijd een nieuw Lemferdinge gebouwd werd. Dit Lemferdinge uit de 18de eeuw bestond uit een herenbehuizing met twaalf kamers, twee schathuizen en uitgestrekte landerijen. Pas in 1767 werd Lemferdinge opgenomen in de rij van havezaten, door verlegging van het recht van Ther Borch naar Lemferdinge. De nieuwe eigenaar, *Frederik Otto van Dörnberg Heiden* speelt aan het eind van de 18de eeuw een belangrijke rol in het bestuur van de Landschap. Het laatste hoogtepunt voor Lemferdinge valt in de Franse tijd. Generaal *Jean Baptiste Dumonceau Graaf van Berg en Dal*, opperbevelhebber van de Bataafse troepen in het noorden van ons land, gebruikte Lemferdinge van 1796 tot 1806 als buitenverblijf. Na een verwoestende windhoos en noodweer biedt hij in 1811 huis en landerijen, in verschillende percelen verdeeld, te koop aan. Dit lijkt het einde van Lemferdinge, vooral omdat het grote huis en het oostelijke schathuis onder de slopershamer vallen. Echter het westelijke schathuis gaat in de 19de eeuw alleen verder als landhuis, gelegen in een grote tuin. De laatste bewoners waren het echtpaar *Bähler-Boerma*. Hij een eigenzinnige predikant, zij op tal van terreinen in en buiten Eelde actief en vooroplopend. Zij lieten huis, tuin, een archief en een gevarieerde inboedel na.

OUDE VERKAVELING NOG TE HERKENNEN

Er is weinig dat zich zo taai in het landschap weet te handhaven als oude verkavelingen. Het patroon van lanen, vijvers, grachten al of niet gedempt en boswallen zijn voor een geoeffend oog, bijna twee eeuwen later, rond Lemferdinge nog duidelijk te herkennen. Ook een afgebroken huis laat wonden achter in het landschap. Heden ten dage zijn op het terrein van Lemferdinge nog duidelijk de plaatsen aan te wijzen van het grote huis, nu moestuin, en het oostelijke schathuis. In de notariële akte van 1811 is sprake van de Engelse partij ten westen van het huis. In dit deel van het park handhaven zich een groot aantal stinseplanten, horend bij een herenhuis uit de 18de eeuw. Rond de vijvers en binnen de grachten staan zeer oude beu-

ken en eiken. Aan de noordkant van het huis staan twee eeuwenoude linden met een machtige kroon. Om dit alles in goede staat te bewaren is in 1980 een beheersplan opgesteld door de Heide Mij. Het bestuur van Stichting Lemferdinge, eigenaresse van Lemferdinge, wil na een gedegen studie omtrent de aanleg van de oude formele tuin, de oorspronkelijke aanleg weer accentueren door middel van paden en perken. Herstel van de zichtlijnen en het aangeven van de plaats van het grote huis en het oostelijke schathuis is daarbij haar doel. Hiertoe is een ontwerp gemaakt door het Ingenieursburo *Oranjewoud*. Besprekingen met de gemeente, Stichting Landschapsbeheer Drenthe, Staatsbosbeheer en het Ministerie van Landbouw zijn in een ver gevorderd stadium.

tekening:

Ontwerp Ingenieursburo Oranjewoud voor herstel van de tuin van Lemferdinge.

- 1 landhuis
- 2 nu moestuin
- 3 oude beuken en eiken
- 4 bestaande gracht
- 5 bestaande vijvers
- 6 Engelse partij

RESTAURATIE DRINGEND NODIG

Ten einde ook het huis, dat onderdak biedt aan het Bähler-Boerma archief en ondermeer in gebruik is als tentoonstellingsruimte, voor de toekomst te bewaren, is restauratie hoogst noodzakelijk. Op verzoek van het bestuur van Stichting Lemferdinge heeft Bureau Monumentenzorg Drenthe een onderzoek ingesteld naar de bouwkundige staat van het huis. Hun enthousiaste medewerking geeft Stichting Lemferdinge moed met haar belangrijke werk, het instandhouden van het overgebleven deel van het eeuwenoude landgoed Lemferdinge, door te gaan. Uiteraard doet de Stichting mee aan de Open monumentendag op 12 september 1987. U bent van harte welkom!

M. Arends-Luinge en T. Domenie-Verdenius zijn bestuursleden van de Stichting Lemferdinge

Voorjaarsexcursie prov. commissie Utrecht naar Rhenen, Amerongen en Renswoude op zaterdag 16 mei 1987

Rhenen: Waar de beboste stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug de oever van de Rijn raakt, wenkt u van verre de statige Cuneratoren. Evenals de Cunerakerk met haar rijk beeldhouwd renaissance oxaal, dankt de toren zijn bestaan aan een legende.

Een bezoek aan de kerk en aan het daarnaast gelegen Oude Raadhuis vormen het eerste onderdeel van de excursie.

Amerongen: Hierna wordt een bezoek gebracht aan het Park en het Kasteel van Amerongen, eens bezit van Godard van Reede, die als veldheer in dienst van stadhouderkoning Willem III in Ierland grote overwinningen behaalde. Het interieur van het Kasteel voert u terug naar de tijd toen Belle van Zuylen hier geregeld logeerde.

In de bijgebouwen van het Kasteel vindt de koffiemaaltijd plaats.

Renswoude: Een wandeling door het Park van het Kasteel Renswoude confronteert u met de gevolgen van de brand van 28 november 1985, die een deel van het Kasteel verwoestte. Hoopvol is het Kasteel weer in de steigers te zien.

Langs enkele fraai gerestaureerde dienstwoningen wordt gewandeld naar de in architectonisch opzicht zeer interessante dorpskerk van Renswoude, eens de slotkapel van het Kasteel, getuige ook de vele wapens en rouwborden. Na een bezoek aan deze kerk wordt teruggereden naar Rhenen, waar thee wordt gedronken.

Deelname aan deze excursie is mogelijk door storting van f 30,- op Giro 124326 van de Bond Heemschut te Amsterdam, onder vermelding van 'Voorjaarsexcursie Utrecht'. De deelname moet beperkt blijven tot 75 personen. Inschrijving geschiedt in volgorde van binnenkomst van de overschrijving voor deelname.

In verband met beperkte parkeerruimte tijdens de excursie, zal het aantal auto's enigermate moeten worden teruggebracht. Daarom wordt van de deelnemers verwacht de bereidheid hun auto met andere leden te delen, of met andermans auto mee te rijden. Tussen 09.30 en 10.00 uur 's morgens worden de deelnemers met koffie opgewacht in café-restaurant 'De Koning van Denemarken', Utrechtsestraatweg 2 te Rhenen (op korte afstand van de Cuneratoren). Hier zal de indeling in groepen plaatsvinden en zo nodig nadere mededelingen over de te volgen route worden gedaan. Tot slot van de excursie zal in hetzelfde restaurant van 16.30 tot 17.00 uur de thee worden geserveerd.